

Investigating the Effectiveness of Clinical Education from the Perspective of Nursing Students at Qom University of Medical Sciences

Soleiman Ahmady¹, Sarar Shahbazi¹, Azadeh Asgarian²

1. Department of Medical Education, Virtual School of Medical Education and Management, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran

2. Department of Medical Education, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran

ARTICLE INFO	ABSTRACT
Article type Research	Introduction: Improving the quality of clinical education is one of the influential factors in the field of nursing. The present study aimed to investigate the effectiveness of clinical education from the perspective of nursing students at Qom University of Medical Sciences in 1403.
Article history Received:2024/11/03 Accepted:2025/03/10	Materials & Methods: The statistical population in the present study included nursing students in the Faculty of Nursing and Midwifery in Qom. This is a descriptive cross-sectional study. Accordingly, samples of nursing students at Qom University of Medical Sciences were selected through census using a questionnaire on the status of clinical education and educational effectiveness, and the required information was extracted from the questionnaire and statistical analysis was performed using SPSS-22 statistical software.
Keywords Clinical education Effectiveness nursing students perspective	Results: In this study, a total of 73 nursing students from the 7th and 8th semesters of Qom University of Medical Sciences participated. According to the findings, the average score of the clinical education situation was 3.04 ± 0.62 and the average score of the effective clinical education was 2.87 ± 0.54 . In effective clinical education, the highest score related to the area of individual characteristics of learners was 3.26 ± 0.57 and the lowest score related to educational planning was 2.51 ± 0.80 . Also, in the clinical education situation, the highest score was the expectation of the clinical instructor, 3.67 ± 1.14 , and the lowest score was the educational goals and program, 2.42 ± 1.22 .
	Conclusion: The present study showed that the average total score of the clinical education status questionnaire and the average total score of the factors affecting effective clinical education questionnaire in nursing students of Qom Medical Sciences are above average, but of course the clinical education status score was better than the factors affecting effective clinical education. Therefore, it seems that the status of clinical education and effective clinical education in nursing students of Qom Medical Sciences is acceptable, but solutions should be considered to improve it and increase the quality of clinical education.
 10.22038/hmed.2025.83793.1433	

Cite this paper as:

Ahmady S, Shabazi S, Asgarian, Investigating the effectiveness of clinical education from the perspective of nursing students at Qom University of Medical Sciences. *Horizon of Medical Education Development*. 2026;17(1):1-12

* Corresponding author: azadeh asgarian

Email: azadeh.asgarian@yahoo.com

Address: Valiasr St. In front of the effort complex, Corner of Qureshi alley, Faculty of Medical Education and Learning Technologies.

بررسی اثربخشی آموزش بالینی از دیدگاه دانشجویان رشته پرستاری دانشگاه علوم پزشکی قم

سلیمان احمدی^۱، سارا شهبازی^۱، آزاده عسگریان^{۲*}

۱. گروه آموزش پزشکی، دانشکده مجازی آموزش پزشکی و مدیریت، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران

۲. گروه آموزش پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران

مشخصات مقاله	چکیده
نوع مقاله مقاله پژوهشی	مقدمه: ارتقا و بهبود کیفیت آموزش بالینی از عوامل تاثیر گذار در حوزه پرستاری است. مطالعه حاضر با هدف بررسی اثربخشی آموزش بالینی از دیدگاه دانشجویان رشته پرستاری دانشگاه علوم پزشکی قم در سال ۱۴۰۳ انجام شد.
پیشینه پژوهش تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۱۳ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۲۰	روش کار: جامعه آماری در پژوهش حاضر شامل دانشجویان رشته پرستاری در دانشکده پرستاری مامایی شهر قم بود. این مطالعه از نوع توصیفی مقطعی می باشد. بر این اساس نمونه‌ها از دانشجویان پرستاری دانشگاه علوم پزشکی قم با استفاده از پرسشنامه وضعیت آموزش بالینی و اثربخشی آموزشی به صورت سرشماری انتخاب شدند و اطلاعات مورد نیاز از پرسشنامه استخراج شده و با نرم افزار آماری SPSS-22 آنالیز آماری صورت گرفت.
کلمات کلیدی آموزش بالینی آموزش بالینی اثربخشی دانشجویان پرستاری دیدگاه	نتایج: در این مطالعه در مجموع ۷۳ دانشجوی کارشناس پرستاری ترم ۷ و ۸ دانشگاه علوم پزشکی قم شرکت کردند. طبق یافته‌ها میانگین نمره وضعیت آموزش بالینی $0/62 \pm 3/04$ و میانگین نمره آموزش بالینی اثربخش $0/54 \pm 2/87$ بود. در آموزش بالینی موثر بالاترین نمره مربوط به حیطه خصوصیات فردی فراگیران $0/57 \pm 3/26$ و کمترین نمره مربوط به برنامه ریزی آموزشی $0/80 \pm 2/51$ بود. همچنین در وضعیت آموزش بالینی بالاترین نمره انتظار مربی بالینی $1/14 \pm 3/67$ اهداف و برنامه آموزشی کمترین نمره $1/22 \pm 2/42$ بود.
 	نتیجه گیری: مطالعه حاضر نشان داد که میانگین نمره کل پرسشنامه وضعیت آموزش بالینی و همچنین میانگین نمره کل پرسشنامه عوامل موثر بر آموزش بالینی اثربخش در دانشجویان پرستاری علوم پزشکی قم، بالاتر از متوسط است که البته وضعیت نمره آموزش بالینی بهتر از عوامل موثر بر آموزش بالینی اثربخش به دست آمد. لذا به نظر می‌رسد که وضعیت آموزش بالینی و آموزش بالینی اثربخش در دانشجویان پرستاری علوم پزشکی قم قابل قبول می‌باشد اما برای ارتقا آن و افزایش کیفیت آموزش بالینی بایستی راهکارهایی اندیشیده شود.

نحوه ارجاع به این مقاله ▶

Name of writer. Article title. Horizon of Medical Education Development. 2026;17(1):1-12

ایمیل: azadeh.asgarian@yahoo.com

*نویسنده مسئول: آزاده عسگریان

آدرس: تهران، خیابان ولیعصر (عج)، نرسیده به پارک وی، روبروی مجموعه تلاش، نبش کوچه قریشی، دانشکده آموزش پزشکی و فناوری های یادگیری.

مقدمه

است لذا سنجش نظرات دانشجویان به عنوان خدمت گیرندگان اصلی در سیستم آموزشی از راه هایی است که نتایج آن ضمن بازتاب فعلی راه را برای برنامه ریزی و اصلاح روش های موجود روشن می سازد (۹،۲)

ارتقای کیفیت و اثربخشی آموزش پزشکی مساله اصلی سیستم آموزش پزشکی می باشد و از گذشته راهکارهای متعددی بیان شده است و ارزشیابی به عنوان یکی از ابزارهای ارتقای کیفیت به صورت گوناگون مطرح گردیده است (۳). با ارزشیابی آموزشی در رشته های مختلف علمی به ویژه علوم پزشکی می توان بر اساس نتایج بدست آمده نقاط ضعف و قوت فرایند آموزش را مشخص نمود و جهت اصلاح کار مداخلات مناسبی به کار گرفت (۴).

در مطالعه که در سال ۲۰۱۹ توسط کارسن و همکاران، صورت گرفت مشخص شد که انجام درست فرایندهای بالینی می تواند به ایمنی بیمار و حفظ جان بیمار منتهی شود در صورتی که فراگیران در بالین بیماران فرایند بالینی را به صورت اثربخش آموزش نینند احتمال آسیب به بیماران و خطاهای پزشکی اتفاق خواهد افتاد (۱۰).

بنابراین برنامه نویسان آموزشی با شناخت آموزش بالینی اثربخش می توانند دیدگاه های دانشجویان را در نظر گرفته و تجربه بالینی را غنی و توانمند سازند (۱۱). رفع کاستی های موجود و ارتقای وضعیت آموزش بالینی در گروهی تعیین وضعیت آموزش بالینی می باشند .

به رغم انجام تحقیق های مشابه در ایران به خصوص در شهر قم با توجه به متفاوت بودن مدرسان و دانشجویان و اهمیت آموزش بالینی موثر در دانشجویان رشته پرستاری و به دنبال آن توانمند شدن آنها در انجام شرح وظایف حرفه ای، ما بر آن شدیم مطالعه حاضر را با هدف بررسی اثربخشی آموزش بالینی از دیدگاه دانشجویان رشته پرستاری دانشگاه علوم پزشکی قم انجام دهیم.

روش کار

پژوهش حاضر از نوع توصیفی-مقطعی است که در دانشکده پرستاری مامایی دانشگاه علوم پزشکی قم انجام شد. ۷۳ دانشجو مقطع کارشناسی، پرسشنامه را تکمیل کردند و

آموزش بالینی یکی از مهم ترین ارکان آموزش دانشجویان علوم پزشکی است. چون این آموزش ها مرحله عملیاتی آموزش های تئوری هستند، باید با کمک استادان مجرب و امکانات بیمارستان ها بتوانند دانش آموخته شده را به صورت نهادینه به فراگیران بیاموزند (۱). طی آموزش بالینی دانش به عمل تبدیل می شود ، مهارت ها آموخته می شود و دانشجویان با واقعیت های موجود در محیط کار با بیماران روبه رو می شوند (۲). از طرفی دانشجو در ارتباط با مربی و محیط آموزشی بالینی، دروس آموخته شده را در موقعیت های واقعی و بر بالین به کار می بندد. بنابراین هرگونه کاستی درحیطه آموزش بالینی فراگیران موجب ضعف و کاهش کارایی فراگیران خواهد شد. اگر چه دانشجویان بخش قابل توجهی از آموزش خود را در بالین می گذارند ولی این مسله ضامن کیفیت آموزش نیست و نتایج یادگیری تحت تاثیر متغیرهای زیادی قرار می گیرد (۳).

در این راستا بسیاری از مطالعات بیانگر آن هستند که فاصله بسیار زیادی در فرایند آموزش دانشجویان علوم پزشکی و عملکرد مهارتی و بالینی ایشان وجود دارد و آموزش بالینی موجود توانایی لازم برای ارتقا مهارت بالینی به دانشجو نمی دهد (۴، ۵). در این مقوله اساتید بالینی نقش مهمی در اجرای برنامه های درسی ایفا می کنند .

آموزه های بالینی به دانشجویان کمک می کند تا با محیط های بالینی سازگار شوند، پیشرفت کنند و با اعتماد به نفس بیشتر و استرس کمتر با بیماران ارتباط داشته باشند همچنین به مهارت دانش دست یابند (۶، ۷). یادگیری دانشجویان در محیط بالینی متاثر از عواملی از جمله عملکرد مربیان بالینی، ویژگی های فردی دانشجویان، ویژگی های محیط بالینی و برنامه ریزی و اهداف آموزش بالینی می باشد (۸).

از طرفی آموزش بالینی اثربخش نیازمند تامین امکانات و تجهیزات در محیط بالینی به کارگیری مهارت های ارتباطی و قابلیت به کارگیری دانش در عمل توسط مدرسان بالینی برای ارتقای انگیزه و اعتماد به نفس دانشجویان پرستاری

همبستگی بین ۲ نوبت آزمون (۰.۸۸) به دست آمد (۱۴). در هر کدام از حیطة هابراز میانگین نمرات ۳/۵ و بیشتر از آن به عنوان وضعیت بالینی خوب، ۳/۴۹-۲/۵ وضعیت بالینی متوسط و ۲/۴۹ و کمتر از آن وضعیت بالینی ضعیف لحاظ شد.

پرسشنامه بررسی عوامل موثر بر آموزش بالینی اثربخش شامل پنج حیطة کلی خصوصیات فردی فراگیر ۹ سوال، خصوصیات فردی مدرس بالینی ۶ سوال، شرایط محیط بالین ۵ سوال، برنامه ریزی آموزشی ۶ سوال و ارزشیابی بالینی ۶ سوال می باشد که ۳۲ سوال بر مبنای مقیاس لیکرت رتبه بندی و به صورت خیلی کم تا خیلی زیاد رتبه بندی و با امتیازهای ۱ تا ۵ امتیازبندی می شوند و حداکثر نمره قابل قبول کسب ۱۶۰ و حداقل آن ۳۲ خواهد بود.

پرسشنامه مذکور دارای روای و پایایی است. به منظو تجزیه و تحلیل داده ها مجموع امتیاز هر حیطة بر تعداد موارد آن حیطة تقسیم و میانگین محاسبه شد (۱۲). اعتبار محتوایی پرسشنامه از طریق مشاوره با مدرسان و کارشناسان آموزش پزشکی تامین گردید و ضریب پایایی پرسشنامه از طریق محاسبه شاخص پیوستگی درونی (آلفای کرونباخ) برای هریک از حیطه ها و برای کل پرسشنامه محاسبه گردید.

اعتبار محتوایی پرسشنامه برای هر یک از حیطه ها بر گرفته از مطالعه طاهری و همکاران می باشد که آلفای کرونباخ شامل خصوصیات فردی فراگیر (۰.۸۹) مدرس بالین (۰.۸۶) محیط بالین (۰.۸۳) برنامه های آموزشی (۰.۹۲) ارزشیابی بالینی (۰.۸۹) و کل پرسشنامه (۰.۹۴) می باشد.

یافته ها

مطالعه حاضر بر روی ۷۳ نفر از دانشجویان پرستاری دانشگاه علوم پزشکی قم انجام شد که معدل آنها برابر با $1/17 \pm 17/13$ و دامنه آن از ۱۴ تا ۱۹/۰۳ متغیر بود و همانگونه که در جدول شماره ۱ آمده است ۳۰/۱٪ دانشجویان مذکر و ۹۱/۸٪ مجرد بودند. همچنین ۷۲/۶٪ بومی شهر قم بودند. همچنین در جدول شماره یک نیز

میزان پاسخ دهی ۹۱.۱۷٪ بود. روش نمونه گیری به صورت نمونه در دسترس در مقطع زمانی مشخص (سرشماری) خواهد بود. نمونه های پژوهش دانشجویان پرستاری که در دانشکده مشغول به تحصیل می باشند. پس از توضیحات روش و اهداف مطالعه از مشارکت کنندگان خواسته خواهد شد تا پرسشنامه را تکمیل نمایند به منظور رعایت ملاحظات اخلاقی پرسشنامه بدون نام جمع آوری خواهد شد و اطلاعات دانشجویان به صورت محرمانه نزد محقق باقی می ماند. معیارهای ورود به مطالعه شامل دانشجویان پرستاری مشغول به تحصیل ترم ۷ و ۸ می باشند که تمایل به شرکت در مطالعه را داشتند.

معیارخروج شامل افرادی است که تمایل به تکمیل پرسشنامه و شرکت در مطالعه را ندارند و دانشجویانی که وارد واحد کارآموزی نشده اند. ابزار گردآوری در این پژوهش پرسشنامه بود. متناسب با اهداف مطالعه از دو پرسشنامه به همراه اطلاعات دموگرافیک استفاده شد که اطلاعات دموگرافیک دارای ۸ سوال از قبیل سن و جنس شرکت کننده، ترم تحصیلی، محل سکونت، نوع تاهل، معدل و رشته تحصیلی، سال ورود به دانشگاه بود. و پرسشنامه بررسی وضعیت آموزش بالینی شامل ۳۳ سوال در قالب معیار لیکرت ۵ درجه ای به صورت عالی، خوب، متوسط، ضعیف، بسیار ضعیف با نمره گذاری ۵ تا ۱ برای بررسی ۵ حیطة به این شرح خواهد بود:

اهداف و برنامه آموزشی (۱۱ سوال با دامنه نمره ۱۱ تا ۵۵) و عملکرد مربی (۹ سوال با دامنه نمره ۹ تا ۴۵)، برخورد با دانشجو (۴ سوال با دامنه نمره ۴ تا ۲۰) محیط آموزشی (۵ سوال با دامنه نمره ۵ تا ۲۵) و نظارت و ارزشیابی (۴ سوال با دامنه نمره ۴ تا ۲۰) می باشد.

این پرسشنامه توسط مردانی و همکاران (۱۳۸۹)، طراحی و روایی و پایایی آن در مطالعه ای در اهواز انجام شده است. پرسشنامه از نظر روایی محتوا توسط چند تنی از اساتید پرستاری بررسی و مورد تایید قرار گرفت. به این منظور تعداد ۱۰ پرسشنامه به فاصله ۲ هفته توسط نمونه ها تکمیل شد. پایایی ابزار به روش بازآمایی بررسی و ضریب

آمده است اکثریت دانشجویان (۸۰/۸٪) ورودی ۱۳۹۹ و ۶۸/۱۵٪ در ترم هشتم تحصیل می کردند.

جدول شماره ۱. اطلاعات دموگرافیک دانشجویان کارشناسی پرستاری

متغیر	تعداد	درصد
جنسیت	پسر	۲۲
	دختر	۶۹/۹
وضعیت تاهل	مجرد	۹۱/۸
	متاهل	۸/۲
ترم تحصیلی	۷	۳۱/۵
	۸	۶۸/۵
سال ورود	۱۳۹۸	۱۳
	۱۳۹۹	۵۹
	۱۴۰۰	۱/۴
محل سکونت	بومی	۷۲/۶
	غیر بومی	۲۷/۴

جدول شماره ۲. تعداد سوالات، حداقل، حداکثر، میانگین و انحراف معیار نمرات پرسشنامه وضعیت آموزش بالینی پرسشنامه عوامل موثر بر آموزش بالینی اثربخش در دانشجویان مورد مطالعه

متغیر وضعیت آموزش بالینی	تعداد سوال	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف معیار
اهداف و برنامه آموزشی	۱۱	۱/۰۹	۴/۶۴	۲/۹۲	۰/۷۲
عملکرد مربی	۹	۱	۵	۳/۴۴	۰/۷۸
برخورد با دانشجو	۴	۱	۵	۲/۹۲	۰/۹۵
محیط آموزشی	۵	۱/۱۷	۴/۶۷	۲/۷۷	۰/۷۹
نظارت و ارزشیابی	۴	۱	۴	۲/۹۲	۰/۷۵
نمره کل وضعیت آموزش بالینی	۳۳	۱/۴۲	۴/۶۱	۳/۰۴	۰/۶۲
متغیر عوامل موثر بر آموزش بالینی اثربخش	تعداد سوال	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف معیار
خصوصیات فردی فراگیر	۹	۲	۴/۷۸	۳/۲۶	۰/۵۷
خصوصیات فردی مدرس بالینی	۶	۱/۳۳	۵	۳/۱۵	۰/۷۶
شرایط محیط بالین	۵	۱/۲	۴/۶۰	۲/۵۸	۰/۷۸
برنامه ریزی آموزشی	۶	۱	۴/۵	۲/۵۱	۰/۸۰
ارزشیابی بالینی	۶	۱	۵	۲/۶۵	۰/۸۱
نمره کل آموزش بالینی اثربخش	۳۲	۱/۹۱	۴/۳۱	۲/۸۷	۰/۵۴

پرسشنامه وضعیت آموزش بالینی دارای ۳۳ سوال و ۵ بعد مختلف می باشد که تعداد سوالات در هر حیطه و حداقل، حداکثر، میانگین و انحراف معیار نمرات پرسشنامه در جدول بالا مشخص شده است.

همانگونه که مشخص است میانگین نمره کل پرسشنامه برابر با 0.62 ± 0.04 می باشد. کمترین نمره مربوط به محیط آموزشی با نمره 0.79 ± 0.27 و بالاترین نمره مربوط به حیطه عملکرد مربیان با نمره 0.78 ± 0.44 می باشد.

هم چنین پرسشنامه عوامل موثر بر آموزش بالینی اثربخشداری ۳۲ سوال و ۵ بعد مختلف می باشد که تعداد سوالات در هر حیطه و حداقل، حداکثر، میانگین و انحراف معیار نمرات پرسشنامه در جدول بالا مشخص شده است. همانگونه که مشخص است میانگین نمره کل پرسشنامه برابر با 0.54 ± 0.28 می باشد. کمترین نمره مربوط به برنامه ریزی آموزشی با نمره 0.80 ± 0.51 و بالاترین نمره مربوط به حیطه خصوصیات فردی فراگیران با نمره 0.57 ± 0.26 می باشد.

مقایسه ابعاد مختلف پرسشنامه وضعیت آموزش بالینی بر حسب جنسیت دانشجویان نشان می دهد که نمره کل وضعیت آموزش بالینی و همه ابعاد آن شامل اهداف و برنامه آموزشی، عملکرد مربی، برخورد با دانشجو، محیط آموزشی و نظارت و ارزشیابی در دانشجویان دختر و پسر اختلاف آماری معنی داری ندارد ($P > 0.05$). اما نمره دانشجویان بومی در حیطه نظارت و ارزشیابی به شکل معنی داری بالاتر از دانشجویان غیر بومی به دست آمد ($P = 0.040$).

ایضا نمره دانشجویان بالای ۲۵ سال در حیطه اهداف و برنامه آموزشی به شکل معنی داری بالاتر از دانشجویان کمتر از ۲۵ سال به دست آمد ($P = 0.022$). علاوه بر آن نمره کل وضعیت آموزش بالینی ($P = 0.022$) و حیطه های عملکرد مربی ($P = 0.010$) و حیطه برخورد با دانشجو ($P = 0.012$) اختلاف آماری معنی داری در بین دانشجویان مجرد و متاهل دارد به نحوی که نمره دانشجویان مجرد در حیطه های مذکور بالاتر از دانشجویان متاهل به دست آمد.

مجرد متاهل	۳/۰۸ ± ۰/۵۹ ۲/۵۴ ± ۰/۷۷	۰/۰۴۰	۲/۸۸ ± ۰/۵۴ ۲/۸۴ ± ۰/۶۷	۰/۸۷۲
ترم ۸م	۳/۱۵ ± ۰/۷۰ ۲/۹۸ ± ۰/۵۸	۰/۳۰۳	۳/۰۳ ± ۰/۶۱ ۲/۸۱ ± ۰/۵۱	۰/۱۰۵

همچنین آزمون همبستگی پیرسون در این مطالعه نشان داد که همبستگی مثبت معنی داری بین نمره کل آموزش بالینی و همه ابعاد پرسشنامه آموزش بالینی در سطح کمتر از $P=0/001$ و همبستگی مثبت معنی داری بین نمره کل آموزش بالینی اثربخش با همه ابعاد پرسشنامه آموزش بالینی اثربخش به دست آمد. همچنین همبستگی مستقیم و معنی داری بین نمره کل آموزش بالینی و همه ابعاد پرسشنامه آموزش بالینی با نمره کل آموزش بالینی اثربخش با همه ابعاد پرسشنامه آموزش بالینی اثربخش دیده شد. اما تنها همبستگی بین حیطه ارزشیابی بالینی با حیطه خصوصیات فردی فراگیر معنی دار نبود ($P=0/118$).

بحث

مطالعه حاضر بر روی دانشجویان پرستاری دانشگاه علوم پزشکی قم انجام شد و پرسشنامه وضعیت آموزش بالینی و اثربخشی آموزش بالینی در دانشجویان توزیع شد. میانگین نمره کل پرسشنامه وضعیت آموزش بالینی برابر با $0/62 \pm 3/04$ بود. لذا به نظر می‌رسد که وضعیت آموزش بالینی در دانشجویان پرستاری علوم پزشکی قم قابل قبول می‌باشد اما برای ارتقا آن و افزایش کیفیت آموزش بالینی بایستی راهکارهایی اندیشیده شود.

در مطالعه ای از سیدی کیفیت آموزش بالینی از دیدگاه دانشجویان در تمامی رشته های پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی کردستان قابل قبول بود (۴،۱۳) اما در مطالعه ای مقطعی از زارع و همکاران سال ۱۳۹۸ در دانشگاه البرز نتایج حاکی از آن بود که وضعیت آموزش بالینی از دیدگاه دانشجویان در سطح متوسط بود (۱۴). همچنین دو حیطه خصوصیات فردی فراگیر و مدرس اثربخشی بیشتر بر آموزش بالینی داشتند (۱۵).

مطالعه حشمتی و همکاران با عنوان عوامل موثر بر کیفیت آموزش بالینی از دیدگاه دانشجویان اتاق عمل و هوشبری

در مقایسه ابعاد مختلف پرسشنامه وضعیت آموزش بالینی بر حسب ترم تحصیلی دانشجویان مشاهده گردید که نمره دانشجویان ترم ۷ در حیطه برخورد با دانشجو به شکل معنی داری بالاتر از دانشجویان ترم ۸ می‌باشد ($P=0/022$). در پرسشنامه عوامل موثر بر آموزش بالینی اثربخش بر حسب محل اقامت دانشجویان نشان داد که نمره کل آموزش بالینی اثربخش و همه ابعاد آن به جز حیطه خصوصیات فردی مدرس بالینی شامل خصوصیات فردی فراگیر، شرایط محیط بالین، برنامه ریزی آموزشی و ارزشیابی بالینی در دانشجویان بومی و غیر بومی اختلاف آماری معنی داری ندارد ($P>0/05$). اما نمره دانشجویان بومی در حیطه خصوصیات فردی مدرس بالینی به شکل معنی داری بالاتر از دانشجویان غیر بومی به دست آمد ($P=0/023$).

وضعیت تاهل دانشجویان نشان می‌دهد که نمره کل آموزش بالینی اثربخش و همه ابعاد آن شامل خصوصیات فردی فراگیر، خصوصیات فردی مدرس بالینی، شرایط محیط بالین، برنامه ریزی آموزشی و ارزشیابی بالینی در دانشجویان مجرد و متاهل اختلاف آماری معنی داری ندارد ($P>0/05$).

نمره کل آموزش بالینی اثربخش و همه ابعاد آن به جز حیطه های برنامه ریزی آموزشی و ارزشیابی بالینی شامل خصوصیات فردی فراگیر، خصوصیات فردی مدرس بالینی و شرایط محیط بالین در دانشجویان ترم ۷ و ترم ۸ اختلاف آماری معنی داری ندارد ($P>0/05$). اما نمره دانشجویان ترم ۷ در حیطه های برنامه ریزی آموزشی ($P=0/009$) و ارزشیابی بالینی ($P=0/030$) به شکل معنی داری بالاتر از دانشجویان ترم ۸ به دست آمد.

جدول شماره ۳. مقایسه ابعاد مختلف پرسشنامه وضعیت آموزش بالینی و اثربخشی آموزش بالینی بر حسب متغیرهای دموگرافیک

متغیر دموگرافیک	میانگین(وضعیت آموزش بالینی)	ValueP (وضعیت آموزش بالینی)	میانگین(اثربخشی آموزش بالینی)	ValueP (اثربخشی آموزش بالینی)
سن زیر ۲۵ سال	۳/۰۲ ± ۰/۶۳	۰/۵۴۵	۲/۸۷ ± ۰/۵۴	۰/۵۷۳
سن بیش از ۲۵ سال	۳/۲۰ ± ۰/۴۹		۳/۰۱ ± ۰/۵۸	
بومی	۳/۰۷ ± ۰/۵۸	۰/۴۶۰	۲/۸۹ ± ۰/۴۹	۰/۸۲۱
غیر بومی	۲/۹۴ ± ۰/۷۳		۲/۸۵ ± ۰/۶۸	

برنامه‌های آموزشی از دیدگاه دانشجویان در مطالعات دل آرام (۱۳۸۵)، باراز و همکاران (۱۳۸۷) و فتوکیان و همکاران (۱۳۹۱) در سطح خوب گزارش شده است (۳)، ۲۴، ۲۵. بیشتر دانشجویان در رابطه با برنامه‌های آموزشی بی اطلاع بودند و تفاوت این حیطة در مطالعات مختلف می‌تواند به علت ارایه نامناسب اهداف توسط برنامه‌ریزان باشد (۱) و بایستی توجه داشت که برنامه ریزی مناسب آموزشی می‌تواند منجر به افزایش کیفیت خدمات مراقبت و آموزش بالینی گردد.

در رابطه با حیطة عملکرد مربی ۷۰/۲٪ دانشجویان در مطالعه پور نامدار از عملکرد مربی بالینی رضایت داشتند (۲۶) که با مطالعه حاضر همخوانی دارد علاوه بر این در مطالعه مردانی نیز برخورد مناسب مربی مطرح شده است (۲۷). همچنین پیمان و همکارانش عملکرد مربی بالینی را از نقاط قوت آموزش بالینی در مطالعه خود بیان کرده اند (۲۸). ولیکن در مطالعه شهبازی برنامه آموزشی و عملکرد مربی نامناسب عنوان شده بود (۲۹).

با توجه به وضعیت موجود در آموزش بالینی ایران، بایستی از حضور مربیانی در بالین استفاده کرد که بتوانند آموزش بالینی با کیفیتی برای دانشجویان ارائه دهند و از ظرفیت‌های آموزشی موجود در بالین مانند کمک گرفتن از پرستاران در امر آموزش بالینی دانشجویان حداکثر استفاده را برای یادگیری دانشجو به عمل آورند. ارائه آموزش‌های لازم و تقویت مربیان در جهت بهبود مهارت‌های آموزشی و ارتباطی نیز شاید بتواند تاحدی فرایند آموزش توسط مربیان را بهبود بخشد (۲۱).

در مطالعه علی کاوسی و همکاران با هدف عنوان درک دانشجویان دانشکده علوم پزشکی نیشابور از اثر بخشی آموزش بالینی نتایج نشان داد اثربخشی آموزش بالینی، نیازمند برخورداری مربیان از دانش بالینی همراه با مهارت در آموزش و ایجاد انگیزه برای یادگیری، حفظ احترام متقابل، دادن اعتماد به نفس می‌باشد (۳).

بر اساس یافته‌های مطالعه حاضر نمره دانشجویان بومی در حیطة نظارت و ارزشیابی در مطالعه حاضر به شکل معنی داری بالاتر از دانشجویان غیر بومی به دست آمد

نشان داد که حیطة های بررسی شده در وضعیت آموزش در بالین متوسط بود (۱۶). در رابطه با متغیرهای دموگرافیک در مطالعه شیرازی وجود ارتباط بین جنس و سال تحصیلی با مشکلات آموزش بالینی مطرح شده است و دانشجویان سال بالا مشکلات بیشتری را ارزیابی کرده بودند ولی بین تاهل و ابعاد آموزش بالینی ارتباط دیده نشد (۱۷).

مطالعه ای از سیدی در کردستان نشان داد که بین کیفیت آموزش بالینی و سن، جنسیت و محل سکونت رابطه وجود ندارد (۱۳، ۱۸). اما در مطالعه الرواجفه و همکاران در کشور عمان نتایج نشان داد که سن، جنس و شرکت در آموزش پیش بینی کننده های قابل توجهی برای آموزش بالینی موثر هستند (۱۹). همچنین وضعیت آموزش بالینی اختلاف آماری معنی داری با جنسیت، محل اقامت، سن، ترم تحصیلی، سال ورودی، دانشجویان نشان نداد که در این رابطه با مطالعه قنایی و همکاران همخوانی دارد (۱۰).

در مطالعه ای جموهای^۱ و همکاران در شمال تانزانیا، نتایج حاکی از آن بود که ارائه جهت گیری پیش بالینی، توزیع و شفاف سازی اهداف یادگیری بالینی برای دانشجویان، و بازدید و نظارت مکرر از دانشجویان در حوزه بالینی ممکن است تجربه یادگیری دانش آموزان را در محل کار بالینی بهبود بخشد. علاوه بر این، تطبیق مداخلات با جنسیت ممکن است تجارب یادگیری را بهبود بخشد (۲۰).

در خصوص حیطة اهداف و برنامه آموزشی می‌توان به مطالعه خدمتی و همکاران در البرز اشاره کرد نتایج حاصل از مطالعه نشان داد که وضعیت آموزش بالینی در این حیطة در سطح متوسط قرار دارد که نسبت به مطالعه حاضر در وضعیت بالاتری قرار داشت (۱۴).

در مطالعه حاضر حیطة اهداف و برنامه های آموزشی با نمره $1/22 \pm 2/42$ کمترین نمره را داشتند که این یافته با نتایج مطالعات توکلی و همکاران (۱۳۹۳).

غفوری فر و همکاران (۱۳۹۴)، وهابی و همکاران (۱۳۸۹)، رضانی و کرمانشاه (۱۳۹۰) همسو است (۲۱-۲۳) ولی مطالعات غیر همسو با مطالعه حاضر در حیطة اهداف و

¹ Gemuhay HM

درک دانشجویان کارشناسی پرستاری از اثربخشی مربی بالینی مشخص شد که داشتن شایستگی و مهارت های ارتباطی با رعایت هویت فردی فراگیران از عوامل موثر بالینی می باشند (۳۲).

در این مطالعه آزمون همبستگی پیرسون نشان داد که همبستگی مثبت معنی داری بین نمره کل آموزش بالینی و همه ابعاد پرسشنامه آموزش بالینی وجود دارد. تغییر پارادایم در آموزش بالینی مستلزم اقدامات کافی از جمله شناسایی و آموزش مناسب مربیان و مربیان بالینی برای پاسخگویی به نیازهای آموزش بالینی در آموزش از راه دور است و مهم است که اقداماتی را انجام دهیم که اولویت بندی ایمنی را در آموزش بالینی در کنار تخت ترویج و حفظ کند. این اقدامات ممکن است تاثیر مثبتی بر روند آموزش علوم پزشکی داشته باشد (۱۹).

از طرفی بایستی تلاش شود تا دانشجویان پرستاری قبل از ورود به محیط بالینی دانش نظری ضروری را کسب کنند و در اتخاذ نقش های اجتماعی در عمل پرستاری تخصص کافی کسب نمایند. فراهم کردن محیط کاری که در آن امکانات و فرصت های آموزشی ضروری و متنوعی برای دانش آموزان وجود داشته باشد و به آنها کمک کند تا استقلال و شایستگی حرفه ای را آسان تر تجربه کنند. در این زمینه، مربیان، مهارت ها و نقش حمایتی واقعاً برجسته هستند (۳۳).

در این مقوله اساتید بالینی نقش مهمی در اجرای برنامه های درسی در رابطه با توسعه شایستگی فرهنگی و همچنین در ارائه بازخوردی که اثربخشی آموزشی آن را ارزیابی می کند، ایفاد می کنند (۶،۸).

در نهایت با استفاده از تجربه های بالینی دانشجویان می توان به آنها کمک کرد تا با محیط های بالینی سازگار شوند، به طور حرفه ای پیشرفت کنند، با اعتماد به نفس بیشتر و استرس کمتر با بیماران تعامل کنند و به مهارت دانش و هویت حرفه ای دست یابند (۳۴).

از طرفی آموزش بالینی اثربخش نیازمند تامین امکانات و تجهیزات در محیط بالینی به کارگیری مهارت های ارتباطی

($P=0/040$). در مطالعه دلآرام (۱۳۹۸) و غفوری فر (۱۳۹۴) ، دانشجویان کیفیت آموزش را در حیطه های اهداف آموزشی و مربی تأیید نمودند درحالی که در مورد محیط آموزشی، نظارت و ارزشیابی و برخورد با دانشجو وضعیت چندان مطلوب نبود (۱،۳) همچنین در مطالعه ای از سیدی حوزه های هدف و، برنامه درسی، محیط یادگیری، نظارت و ارزشیابی، و خودکارآمدی ارتباط معناداری با عوامل مؤثر بر کیفیت آموزش بالینی نشان دادند. (۱۳،۱۸) به طوری که قناعتی و همکاران اختلاف معناداری بین دیدگاه دانشجویان پرستاری و مامایی در خصوص مولفه های حیطه مربی ، دانشجو، امکانات و نظارت و ارزشیابی مطرح نمودند (۲۹).

ارزشیابی یکی از وظایف مهم مدیران و مربیان بالینی است اما گاهی به دلیل شرایط نامساعد به صورت مطلوب انجام نمی گیرد و یا مدیران و مربیان بالینی آن را در مقایسه با سایر حیطه های آموزش در اولویت بعدی قرار می دهند (۱) در نهایت باید گفت که وضعیت آموزش بالینی پرستاری و مامایی نیازمند بازنگری ابزارها و فرایندهای ارزشیابی است که در مطالعات مشابه تأیید شده است (۳۰).

کمترین نمره آموزش بالینی در این مطالعه مربوط به محیط آموزشی با نمره $0/79 \pm 2/77$ بود لذا درک دانشجویان از فضای بالینی بیمارستان و توانمندی اساتید و مربیان و همچنین اهداف و برنامه آموزشی و محیط آموزشی در کنار خصوصیات فردی مدرس بالینی، شرایط محیط بالین توسط دانشجویان و بالعکس آگاهی مربیان از خصوصیات فردی فراگیران و شیوه برخورد با دانشجو توسط مربیان از عوامل موثر بر افزایش کیفیت آموزش بالینی است.

در مطالعه ای مقطعی از بیفتو^۲ و همکاران با هدف تعیین رفتارهای آموزشی بالینی مؤثر از دیدگاه دانشجویان پرستاری و مربیان پرستار در دانشگاه گوندار، مشخص شد که بین ادراک دانشجویان و توانایی و شایستگی اساتید بالینی ارتباط معناداری وجود داشت (۳۰). به علاوه در مطالعه ای از مدهون پریکارن^۳ و همکاران در عمان با هدف

² Bifftu

³ Madhavanprabhakaran GK

ملاحظات اخلاقی

اخذ کد اخلاق از کمیته سازمانی اخلاق دانشکده مجازی آموزش پزشکی و مدیریت دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی (کد IR.SBMU.SME.REC.1403.002).

و قابلیت به کارگیری دانش در عمل توسط مدرسان بالینی برای ارتقای انگیزه و اعتماد به نفس دانشجویان پرستاری است لذا سنجش نظرات دانشجویان به عنوان خدمت گیرندگان اصلی در سیستم آموزشی از راه هایی است که نتایج آن ضمن بازتاب فعلی راه را برای برنامه ریزی و اصلاح روش های موجود روشن می سازد (۹).

بنابراین برنامه نویسان آموزشی با شناخت آموزش بالینی اثربخش می توانند دیدگاههای دانشجویان را در نظر گرفته و تجربه بالینی را غنی و توانمند سازند (۱۱).

نتیجه گیری

با توجه به متوسط بودن امتیاز کسب شده از وضعیت و اثربخشی آموزش بالینی دانشجویان کارشناس پرستاری در خصوص بهبود نقاط ضعف به منظور ارتقای کیفیت آموزش بالینی باید به ویژگی های جمعیت شناختی دانشجویان و همچنین جنبه های مختلف کیفیت آموزش بالینی توجه شود. دانشجویان پرستاری باید قبل از ورود به محیط بالینی دانش نظری ضروری را کسب کنند و در اتخاذ نقش های اجتماعی در عمل پرستاری تخصص کافی کسب کنند. فراهم کردن محیط کاری که در آن امکانات و فرصت های آموزشی ضروری و متنوعی برای دانش آموزان فراهم می شود که به آنها کمک می کند استقلال و شایستگی حرفه ای را آسان تر تجربه کنند.

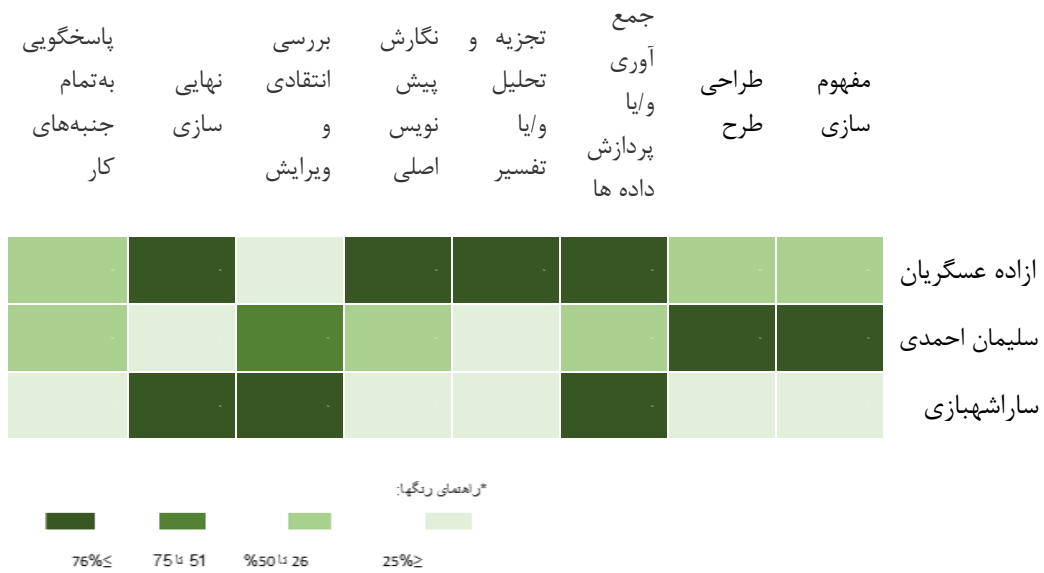
تقدیر و تشکر

پژوهشگر مراتب سپاس و قدردانی خود را از کمیته تحقیقات دانشجویی و معاونت پژوهشی و فناوری دانشگاه شهید بهشتی تهران و اساتید محترم کلیه همکاران و دانشجویان عزیز و بزرگواری که در مطالعه حاضر شرکت نمودند، اعلام دارد.

تضاد منافع

هیچگونه تعارض منافی توسط نویسندگان بیان نشده است.

مشارکت نویسندگان

References

1. Seidi J, Fotohi P, Rahimi S, Salawati Ghasemi S, Azadnia A, Gholamveisi B. Investigating Factors Affecting on Quality of Clinical Education and its Related Factors in Nursing and Midwifery students in Kurdistan University of Medical Sciences. *Journal of Nursing Education*. 2023;12(2):58-65.
2. Cobb KA, Brown G, Jaarsma DA, Hammond RA. The educational impact of assessment: A comparison of DOPS and MCQs. *Medical teacher*. 2013;35(11):e1598-e607. <https://doi.org/10.3109/0142159X.2013.803061> PMID:23808609 PMCID:PMC3809925
3. Delaram M. Clinical education from the viewpoints of nursing and midwifery students in Shahrekord University of Medical Sciences. *Iranian journal of medical education*. 2006;6(2):129-35.
4. Hadizadeh F, Bahri N, Tavakolizadeh J. Postpartum depression after vaginal delivery and emergency cesarean section (CS) in primigravida women. *Journal of Kermanshah University of Medical Sciences*. 2005;8(4).
5. Fattahi Z, Mousapour N, Haghdoost A. The trend of alterations in the quality of educational performance in faculty members of Kerman University of Medical Sciences. *Strides in Development of Medical Education*. 2006;2(2):63-71.
6. Lu PY, Tsai JC, Tseng SY. Clinical teachers' perspectives on cultural competence in medical education. *Medical Education*. 2014;48(2):204-14. <https://doi.org/10.1111/medu.12305> PMID:24528402
7. Tayade MC, Latti RG. Effectiveness of early clinical exposure in medical education: Settings and scientific theories-Review. *Journal of Education and Health Promotion*. 2021;10. https://doi.org/10.4103/jehp.jehp_988_20 PMID:34084864 PMCID:PMC8150058
8. Hudacek SS, DiMaggio MJK, Schnell A, Lovecchio CP. Examination of the structural validity of the clinical learning environment inventory using exploratory factor analysis. *Journal of Nursing Measurement*. 2019;27(2):210-20. <https://doi.org/10.1891/1061-3749.27.2.210> PMID:31511405
9. Bagheri H, Bazghaleh M. Clinical education and its related factors in nursing: A qualitative meta-synthesis study. *Journal of Nursing Education*. 2016;4.26-39:(4).
10. Ghanei R, Hemmati Maslakkpak M, Rezaei K, Baghi V, Makki B. Nursing students quality of sleep in dormitories of Urmia university of medical sciences. *Nursing And Midwifery Journal*. 2011;9(4):0-.
11. Harvey S, Uren CD. Collaborative learning: Application of the mentorship model for adult nursing students in the acute placement setting. *Nurse education today*. 2019;74:38-40. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2018.11.022> PMID:30578971
12. Furqani, Attapur, Hasanzadeh A. Effective factors in effective clinical education from the perspective of lecturers and students of the Faculty of Rehabilitation Sciences of Isfahan University of Medical Sciences. *Iranian Journal of Education in Medical Sciences*. 2012;11(9):1131-9.
13. Seidi J, Fotohi P, Rahimi S, Salawati Ghasemi S, Azadnia A. Investigating Factors Affecting on Quality of Clinical Education and its Related Factors in Nursing and Midwifery students in Kurdistan University of Medical Sciences. *Journal of Nursing Education*. 2023;12(2):58-65.
14. Mahsa K, Maryam A, Roohangiz N, Maede M. Clinical education status and factors affecting effective clinical education from the viewpoints of nursing students in Alborz University of Medical Sciences in the year 2020. *Journal of Nursing Education (JNE)*. 2020;9(5).
15. Zare K, Barari M, Nowruz, Ruhangize, Mousavipour. The state of clinical education and factors affecting effective clinical education from the point of view of undergraduate nursing students of Alborz University of Medical Sciences in 2019-. *Journal of nursing education*. 2020;9(5):20-32.
16. Heshmati H. Effective factors in clinical education quality from the viewpoints of operation room and anesthesiology students in Torbat Heydarieh University of Medical Sciences. *Iranian Journal of Medical Education*. 2015;15:601-12.
17. Shirazi M, Akbari L, Babaei M. Assessment of the condition of clinical education from the viewpoints of undergraduate nursing students:

- presentation of problem-oriented strategies. *Journal of Nursing Education*. 2013;2(2):30-8.
18. Hadizadeh F, Firoozi M, Shamaeyan Razavi N. Nursing and midwifery students perspective on clinical education in Gonabad University of Medical Sciences. *Iranian Journal of Medical Education*. 2005;5(1):70-8.
19. AlRawajfah O, AlHadid L, Madhavanprabhakaran GK, Francis F, Khalaf A. Predictors of effective clinical teaching-nursing educators' perspective. *BMC nursing*. 2022;21(1):1-9. <https://doi.org/10.1186/s12912-022-00836-y> PMID:35255923 PMCID:PMC8900108
20. Gemuhay HM, Kalolo A, Mirisho R, Chipwaza B, Nyangena E. Factors affecting performance in clinical practice among preservice diploma nursing students in Northern Tanzania. *Nursing Research and Practice*. 2019;2019. <https://doi.org/10.1155/2019/3453085> PMID:30941212 PMCID:PMC6420979
21. Aliafsari-Mamaghani E. The role of instructors' Communication Skills on Clinical Education of Nursing Students: qualitative study. *Research in Medical Education*. 2019;11(3):1-11. <https://doi.org/10.29252/rme.11.3.1>
23. Ghafourifard M, Bayandor A, Zirak M. Clinical education status in educational centers affiliated to Zanzan University of medical sciences from viewpoints of nursing and midwifery students. *J Educ Dev Zanzan Med Sci*. 2016;20(8):8-19.
23. Vahabi S, Ebadi A, Rahmani R, Tavallaei A, Khatouni A, Tadrissi S, et al. Comparison of the status of clinical education in the views of nursing educators and students. *Education strategies in medical sciences*. 2011;3(4):179-82.
24. Fotoukian Z, Hosseini SJ, Beheshti Z, Zabihi A, Aziznejad P, Ghaffari F. Clinical education status according to the nursing students' point of view, Babol medical sciences university. *Medical Education Journal*. 2013;1(1):26-33.
25. Pordanjani SB, Moghadam MF, Loorizade M. Clinical education status according to the nursing and midwifery students' point of view, Tehran university of medical sciences. *J Stud Med Educ Center*. 2008;5:102-11.
26. Pournamdar Z, Salehiniya H, Shahrakipoor M. Nurse and midwifery students' satisfaction of clinical education in hospitals of Zahedan. *Research in medical education*. 2015;7(2):45-51. <https://doi.org/10.18869/acadpub.rme.7.2.45>
27. Hamuleh MM, Heidari H, Changiz T. Evaluation of Clinical Education Status from the Viewpoints of Nursing Students. *Iranian Journal of Medical Education*. 2011;10(4).
28. Peyman H, Darash M, Sadeghifar J, Yaghoubi M, Yamani N, Alizadeh M. Evaluating the Viewpoints of Nursing and Midwifery Students about Their Clinical Educational Status. *Iranian Journal of Medical Education*. 2011;10(5).
29. Mansour-Ghanaei R, Atrkarroushan Z. Evaluating the viewpoints of guilaneast faculty of nursing and midwifery students on their clinical educational status. *Educational Development of Judishapur*. 2017;8(1):76-85.
30. Kausi, Mohammadi, Samarkandian, Najafi, piety, Mohadi, et al. The understanding of the students of Neyshabur Faculty of Medical Sciences about the effectiveness of clinical education. *Ahvaz Soldier Education Development Journal*. 2016;7(4):307-17.
31. Bifttu BB, Dachew BA, Tiruneh BT, Ashenafie TD, Tegegne ET, Worku WZ. Effective clinical teaching behaviors views of nursing students and nurse educators at University of Gondar, Northwest Ethiopia: Cross-sectional institution based study. *Journal of caring sciences*. 2018;7(3):119. <https://doi.org/10.15171/jcs.2018.019> PMID:30283755 PMCID:PMC6163158
32. Madhavanprabhakaran GK, Shukri RK, Hayudini J, Narayanan SK. Undergraduate nursing students' perception of effective clinical instructor: Oman. *International Journal of Nursing Science*. 2013;3(2):38-44.
33. ABEDI H, Alavi M. Nursing students experiences from effective clinical education. *Journal of Sabzevar University of Medical Sciences*. 1970;13(3):127-33.
34. Tayade MC, Giri PA, Latti RG. Effectiveness of early clinical exposure in improving attitude and professional skills of medical students in current Indian medical education set up. *Journal of Family Medicine and Primary Care*. 681:(2) ۱۰۰; 2021 <https://doi.org/10.4103/jfmpc.jfmpc.1765.20> PMID:34041061 PMCID:PMC8138379

